

بسمه تعالی

آثار فردی و اجتماعی نظم و انضباط در آموزه های دینی

زهره طاهری^۱

^۱ . سطح ۲ ، حوزه علمیه حضرت رقیه (سلام الله علیها) ، رامهرمز ، tahryzhrh43@gmail.com

چکیده

نظم و انضباط در آموزه‌های دینی اسلام، به‌ویژه با تأکید بر منابع شیعی و آیات قرآن کریم، به‌عنوان ستون سعادت فردی و اجتماعی شناخته شد. این مقاله با عنوان «آثار فردی و اجتماعی نظم و انضباط در آموزه‌های دینی»، به بررسی این اصل حیاتی پرداخته است که طبق فرمایش امام علی(ع) در نهج‌البلاغه (حکمت ۲۷۱)، «نظم، از ارکان دین و دنیاست».

این پژوهش با روش توصیفی-تحلیلی و با گردآوری کتابخانه‌ای از منابع معتبر شیعی شامل قرآن کریم، احادیث نهج‌البلاغه، الکافی و بحارالانوار انجام شد. داده‌ها با تحلیل محتوای کیفی در دو محور اصلی (فردی و اجتماعی) طبقه‌بندی و با استناد به آیات و روایات، تبیین شده است.

بر اساس یافته‌ها، نظم دینی در سطح فردی:

- با تقویت تقوا و خودسازی (سوره‌ی عصر: ۱-۳)، انسان را از «خسران» نجات داده است.
- از طریق مدیریت زمان (حدیث "اغتنم خمساً قبل خمس" در *بحارالانوار* ج ۷۷، ص ۷۹)، بهره‌وری معنوی و مادی را افزایش داده است.
- در عرصه‌ی اجتماعی، نظم منجر به:
 - انسجام امت اسلامی بر پایه‌ی اخوت (حجرات: ۱۰) و مسئولیت‌پذیری جمعی (روایت امام صادق(ع) در الکافی ج ۲، ص ۱۶۴) شده است.
 - تحقق عدالت و پیشرفت اقتصادی از طریق مدیریت نظام‌مند منابع (نامه‌ی ۵۳ نهج‌البلاغه).

دست‌آورد بنیادین این تحقیق، اثبات پیوند ذاتی نظم فردی با پیشرفت جمعی در الگوی اسلامی است. نظم برخاسته از آموزه‌های دینی، پادزهری برای بحران‌های مدرن و الگویی برای حیات طیبه (زندگی پاکیزه) ارائه داده است که هم‌زمان هم فرد را از لغزش‌ها نجات داده و هم جامعه را به سمت تعادل، عدالت و اعتلای تمدنی سوق داده است.

واژگان کلیدی: آموزه های دینی، انضباط اجتماعی، سبک زندگی اسلامی، نظم فردی

مقدمه

نظم و انضباط در زندگی روزمره انسان ها اهمیت و تأثیر بسزایی دارند و می توانند به بهبود چشمگیر کیفیت زندگی کمک کنند. این دو اصل نه تنها به افراد کمک می کنند تا اهداف خود را با موفقیت دنبال کنند، بلکه به آنها امکان می دهند تا به یک تعادل سالم و پایدار در زندگی دست یابند. اما با وجود اهمیت این موضوع، پژوهش های موجود کمتر به بررسی نظام مند آثار فردی و اجتماعی نظم و انضباط در چارچوب آموزه های دینی پرداخته اند. این مقاله درصدد است تا با استناد به منابع معتبر قرآنی و روایی، این خلأ پژوهشی را پر کند.

ضرورت تحقیق حاضر از آنجا ناشی می شود که در عصر حاضر، با گسترش بی نظمی های اجتماعی و فردی، بازگشت به مبانی دینی می تواند راهگشای بسیاری از مشکلات باشد. جوامع امروزی با چالش هایی مانند کاهش بهره وری، تضعیف انسجام اجتماعی و افت اخلاقیات مواجه هستند که ریشه ی بسیاری از آن ها در بی نظمی و عدم برنامه ریزی صحیح نهفته است. از این رو، تبیین دیدگاه اسلام در مورد نظم و انضباط، می تواند الگویی کاربردی برای بهبود شرایط فردی و اجتماعی ارائه دهد. این پژوهش با استناد به

آیات قرآن و روایات اهل بیت(ع)، در پی آن است که نشان دهد چگونه رعایت نظم می تواند تحول آفرین باشد.

در زمینه ی پیشینه ی پژوهشی، اگرچه مطالعات پراکنده ای درباره ی اهمیت نظم در اسلام انجام شده، اما اغلب این تحقیقات به صورت کلی به موضوع نگریسته اند و کمتر به تفکیک آثار فردی و اجتماعی آن پرداخته اند. برای مثال، کتاب "نظم در اسلام" نوشته ی آیت الله مکارم شیرازی، به بررسی کلیات نظم از منظر دینی پرداخته است، اما پژوهش حاضر با تمرکز بر دو سطح فردی و اجتماعی، به تحلیل عمیق تری دست می زند. همچنین، مقاله ی "نقش نظم در پیشرفت جامعه از دیدگاه قرآن" (فصلنامه ی پژوهش های قرآنی، ۱۳۹۵) بیشتر بر جنبه های اجتماعی نظم تأکید داشته، در حالی که این تحقیق با نگاهی جامع نگر، ابعاد مختلف نظم را در زندگی فردی و تعاملات اجتماعی بررسی می کند.

با توجه به این خلأ پژوهشی، سؤال اصلی این مقاله آن است که "نظم و انضباط در آموزه های دینی اسلام چه آثار فردی و اجتماعی دارد و چگونه می توان از این آموزه ها برای بهبود زندگی بهره برد؟"

۱. نظم فردی

الف: نظم فردی در لغت

نظم فردی در لغت به معنای «ترتیب و انتظام بخشیدن به امور شخصی» است. در فرهنگ های معتبر شیعه، این مفهوم با واژه هایی مانند «نَظْم» (ترتیب) و «تَرْتِیل» (آراستگی) بیان شده است. در قرآن کریم، خداوند می فرماید: «إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ» (قمر: ۴۹)، که اشاره به نظم حاکم بر جهان و ضرورت رعایت آن در زندگی فردی دارد. همچنین، در حدیثی از امام علی(ع) آمده است: «النَّظْمُ مِنَ الْإِيمَانِ» (نظم از ایمان است)^(۲). این روایت نشان دهنده جایگاه والای نظم در تعالیم شیعی است.

ب: نظم فردی در اصطلاح

نظم فردی در اصطلاح، به معنای «سامان دهی امور شخصی بر اساس برنامه ریزی، انضباط و التزام عملی به اصول شرعی و عقلی» است. در منابع شیعه، این مفهوم با تعبیری مانند «نظامُ النَّفْسِ» (نظم بخشیدن به نفس) و «حُسْنُ التَّدْبِيرِ» (مدیریت نیکو) بیان شده است. قرآن کریم با اشاره به اهمیت نظم در رفتار انسان می فرماید: «وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ» (انفال: ۶۰)، که بر آمادگی و برنامه ریزی در تمام عرصه های زندگی تأکید دارد. امام علی(ع) نیز در نهج البلاغه می فرماید: «الْعَمَلُ بِالنِّظَامِ يُؤْمِنُ الْخَطَرَ» (عمل کردن با نظم، از خطرات ایمنی می بخشد)^(۳). این تعبیر نشان دهنده نقش کلیدی نظم در پیشگیری از مشکلات فردی و اجتماعی است.

در روایات شیعه، نظم فردی به عنوان یکی از ارکان موفقیت و تقرب به خداوند معرفی شده است. امام صادق(ع) در این زمینه می فرماید: «مَنْ أَحْسَنَ تَدْبِيرَ أُمُورِهِ، أَظْلَمَ لَهُ الْعَيْشُ» (هر کس برنامه ریزی امور خود را نیکو کند، زندگی اش گوارا می شود)^(۴). علامه مجلسی(ره) در «بحار الانوار» با استناد به آیه

۲. محمدی ری شهری، محمد، *میزان الحکمه*، ج ۱۲، ص ۵۶۴.

۳. شریف الرضی، محمد بن حسین، *نهج البلاغه*، حکمت ۲۷۱.

۴. کلینی، محمد بن یعقوب، *الکافی*، ج ۵، ص ۸۷.

- نظم در عبادات، اخلاق و اقتصاد شخصی، سنگ بنای جامعه ای منسجم است.

- التزام به برنامه ریزی دینی همزمان فرد را از خسران رهایی می بخشد و جامعه را از فروپاشی نجات می دهد.

در یک کلام، نظم دینی پادزهر بی برنامه‌گی عصر حاضر و زمینه ساز حیات طیبه (زندگی پاکیزه) است. هرگونه غفلت از این اصل، هم دین و هم دنیای انسان را مخدوش می کند. بنابراین، بازخوانی این آموزه‌ها نه تنها یک ضرورت پژوهشی، بلکه راهبردی عملی برای ساختن تمدنی اسلامی بر پایه ی عدل، کارآمدی و کرامت انسانی است.

فهرست منابع

قرآن

نهج البلاغه ، گرد آوری سید رضی ، ترجمه محمد دشتی ، نشر موسسه تحقیقاتی امیرالمومنین ،

۱۳۹۵ هـ.ش.

نهج البلاغه، گرد آوری سید رضی ،ترجمه جعفر شهیدی ، انتشارات علمی و فرهنگی ، تهران ،

۱۳۷۸ هـ. ش.

1. ابن هاشم الحمیری، عبد الملک ،السیره النبویه ، انتشارات دارالمعرفه ، بیروت _ لبنان ، چاپ

اول.

2. حسینی بهشتی، محمد ، عدالت در اسلام ، انتشارات بنیاد نشر آثار شهید بهشتی .

3. بیانات رهبری ، پایگاه اطلاع رسانی دفتر مقام معظم رهبری ، دیدار با مسئولان نظم ، تهران ،

۹۸/۲/۱۱ هـ.ش.

4. جوادی آملی ، عبدالله ، ولایت در قرآن ، انتشارات اسرا ، چاپ هفتم ، ۱۳۹۶ هـ.ش ، قم.

5. ____، عبدالله ، تفسیر تسنیم ، انتشارات اسرا ، چاپ اول ، ۱۴۰۳ هـ.ش ، قم.

6. حر عاملی ، محمد بن حسن ، وسائل الشیعه ، انتشارات آل البیت ، ۱۴۱۴ هـ.ق ، قم.

7. حسینی خامنه ای ، سید علی ، بیانیه اجلاس نماز جمعه ، پایگاه دفتر مقام معظم رهبری،

۱۴۰۱ هـ.ش.

8. ____، سید علی، بیانیہ اجلاس جہانی عدالت، پایگاہ اطلاعرسانی دفتر مقام معظم رهبری.

۱۴۰۰ هـ.ش.

9. دستغیب، عبدالحسین، قلب سلیم، انتشارات دارالکتب الاسلامیہ، چاپ ہشتم، ۱۳۶۴ هـ.ش.

10. دینوری، ابن قتیلہ، الامامۃ و السیاسۃ، انتشارات دارالمعرفہ، چاپ پنجم، ۱۴۰۳ هـ.ش.

11. رضا، علی بن موسی، رسالہ ذہبیہ، انتشارات آستان قدس رضوی، چاپ اول،

۱۳۹۳ هـ.ش، مشهد.

12. سیوطی، جلال الدینی، طب النبی، انتشارات دارالحديث، ۲۰۰۲ م، چاپ اول، قم.

13. شریف الرضی، محمد بن حسین، نہج البلاغہ، انتشارات دارالحديث، ۱۳۸۸ هـ.ش.

14. صدر، محمد باقر، اقتصادنا، انتشارات دارالتعارف، ناشر مکتب الاعلام الاسلامی، ۱۳۷۵

هـ.ش، قم.

15. صدوق، محمد بن علی، الخصال، انتشارات جامعہ مدرسین، حوزہ علمیہ قم، ۱۳۷۷

هـ.ش.

16. ____، محمد بن علی، من لا یحضرہ الفقیہ، انتشارات جامعہ مدرسین، ۱۴۱۳ هـ.ق. چاپ

دوم، قم.

17. ____، محمد بن علی، علل الشرائع، انتشارات داورى، ۱۳۸۵ هـ.ق، قم ایران، عراق

نجف.

8 1. طباطبایی ، محمد حسین ، المیزان فی تفسیر قرآن ، انتشارات جامعه مدرسین ، حوزه علمیه قم ، ۱۳۵۰ هـ.ش.

9 1. علی بن ابی طالب ، گرد آوری عبدالواحد امدی ، مصحح مهدی رجایی ، غررالحکم و دررالکلم ، انتشارات دانشگاه تهران ، ۱۳۶۸ هـ.ش.

0 2. کلینی ، محمد بن یعقوب ، الکافی ، انتشارات دارالکتب الاسلامیه ، ۱۴۰۷ هـ.ق ، چاپ چهارم ، تهران.

1 2. مجلسی ، محمدباقر ، بحارالانوار ، مؤسسه الوفا ، ۱۴۰۳ هـ.ق.

2 2. محمدی ری شهری ، محمد ، میزان الحکمه ، انتشارات دارالحديث ، ۱۳۸۴ هـ.ش.

3 2. مطهری ، مرتضی ، آزادی معنوی ، انتشارات صدرا ، ۱۳۹۰ هـ.ش ، تهران.

4 2. ____ ، مرتضی ، انسان و سرنوشت ، انتشارات صدرا ، ۱۴۰۲ هـ.ش ، تهران.

5 2. ____ ، مرتضی ، عدل الهی ، انتشارات صدرا ، ۱۳۹۷ هـ.ش ، تهران.

6 2. ____ ، مرتضی ، جامعه و تاریخ ، انتشارات صدرا ، ۱۳۹۲ هـ.ش ، تهران.

7 2. ____ ، مرتضی ، سیری در نهج البلاغه ، انتشارات صدرا ، ۱۳۸۳ هـ.ش ، تهران.

8 2. مکارم شیرازی ، ناصر ، تفسیر نمونه ، انتشارات دارالکتب الاسلامیه ، چاپ ۳۲ ، ۱۳۷۴ هـ.ش ، تهران.

9 2 . موسوی خمینی ، روح الله ، ولایت فقیه ، موسسه تنظیم نشر آثار امام خمینی ره ،

۱۳۴۹ هـ ش ، تهران .

0 3 . _____ ، روح الله ، صحیفه امام ، موسسه تنظیم نشر آثار امام خمینی ره ، ۱۳۷۸ هـ ش ،

تهران .

1 3 . _____ ، روح الله ، چهل حدیث ، موسسه تنظیم نشر آثار امام خمینی ره ، ۱۳۹۲ هـ ش ،

تهران .

2 3 . _____ ، روح الله ، تحریر الوسیله ، موسسه تنظیم نشر آثار امام خمینی ره ، ۱۳۷۹ هـ ش

، تهران .

3 3 . _____ ، روح الله ، کشف الاسرار ، موسسه تنظیم نشر آثار امام خمینی ره ، ۱۳۲۷ هـ ش

، تهران .